

Opera suspicionată (OS) Suspicious work		Opera autentică (OA) Authentic work
OS	VÂRSTA, Ioana. Protocol și etichetă diplomatice. Prefață: Flavius A. BAIAS (Universitatea București). București: C.H.Beck, 2011	
OA	TĂRIȚĂ, O. Protocolul-instrument de reprezentare în viața politică. Retrospectivă și actualitate. Studiu politologico-istoric. Teză de doctorat. Academia de Științe a Moldovei, Chișinău. 2003.	

Incidența minimă a suspiciunii / Minimum incidence of suspicion

p.35:13- p.35:22	p.11:16 - p.11:23
p.35:01- p.35:10	p.13:05 - p.13:27
p.35:11 - p.35:12	p.14:01 – p.14:02
p.29:13 - p.29:19	p.14:17 – p.17:25
p.29:20 – p.30:33	p.15:01 – p.15:16
p.30:03 – p.30:12	p.15:17 – p.15:29
p.30:16 – p.30:20	p.16:05 – p.16:09
p.30:21 – p.30:30	p.16:10 – p.16:20
p.31:01 - p.31:11	p.17:05 – p.17:12
p.6:13 - p.6:16	p.17:23 – p.17:28
p.6:18 - p.7:21	p.18:01 – p.18:03
p.6:22 - p.6:25	p.18:09 – p.18:13
p.7:03 - p.7:07	p.18:17 – p.18:21
p.7:17 - p.7:22	p.18:22 – p.18:27;
p.7:22 - p.7:24	p.19:01 – p.19:02
p.8:28 – p.8: 30	p.19:03 – p.19:05
p.9:12 –p.9:17	p.19:06 – p.19:09;
p.11:18 – p.11:28	p.19:14 – p.19:24
p.12:01 – p.12:04	p.19:20 – p.19:24
p.12:12 – p.12:18	p.19:25 – p.19:28
p.14:14– p.14:20	p.20:07 –p.20:10
p.14:12 – p.14:22	p.20:19 – p.20:23

Fișa întocmită pentru includerea suspiciunii în Indexul Operelor Plagiate în România de la www.plagiate.ro

Precizare:

Prin notația p.15:01 – p.17:17 se înțelege că fragmentul de text preluat fără indicarea provenienței în opera suspicionată este cuprins integral între rândul 01 al pag.15 și rândul 17 al pag.17.

1980
ACADEMIA DE ȘTIINȚE A REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE FILOSOFIE, SOCIOLOGIE ȘI DREPT

Cu titlu de manuscris
CZU: 321:327(043.3)

TARÎȚA OREST

**PROTOCOLUL – INSTRUMENT DE REPREZENTARE
ÎN VIAȚA POLITICĂ
RETROSPECTIVĂ ȘI ACTUALITATE
(Studiu politologico-istoric)**

Specialitatea 23.00.01. – *Teoria și istoria politologiei; instituții și procese politice.*

TEZĂ DE DOCTOR ÎN ȘTIINȚE POLITICE

**Conducător științific:
Alexandru Roșca –
academician, doctor
habilitat în filosofie**

CHIȘINĂU - 2003

CUPRINSUL

INTRODUCERE	1-10
--------------------------	------

Capitolul I

NOȚIUNEA DE PROTOCOL ȘI ORIGINILE LUI

1.1. Aspecte teoretico-metodologice ale protocolului.....	11 -22
1.2. Protocolul egiptean și protocolul israelian între mit și realitate	23 -34
1.3. Protocolul indian și protocolul chinez - expresie a comportamentului uman civilizat.....	35- 46
1.4. Protocolul greco-roman –atribut inerent al politicii marilor civilizații europene vechi.....	47- 60

Capitolul II

SPECIFICUL PROTOCOLULUI ÎN EVUL MEDIU

2.1. Protocolul bizantin – grandoare politică și decadență.....	61- 75
2.2. Protocolul japonez în sistemul politic al Țării Soarelui Răsare. Influențe chineze și reglementare ierarhică.....	76- 83
2.3. Protocolul european și Uzanța de Burgundia.....	84- 97

Capitolul III

ORIENTĂRI NOI ÎN PROTOCOLUL EPOCII MODERNE ȘI EPOCII CONTEMPORANE

3.1. Protocolul occidental – mecanism politic de dominare internă și externă.....	98-107
3.2. Divergențe politice de precăderi în secolele XVII-XIX și evoluția protocolului contemporan.....	108- 117

Capitolul IV

PROBLEMATICA PROTOCOLULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

4.1. Protocolul în Moldova istorică.....	118-141
4.2. Protocolul și ceremonialul oficial actual. Formarea cadrului protocolar național. Analiză și sinteză. Generalizări și recomandări practice.....	142-156

Încheiere	157-160
Summary	161
Резюме	162
Anexe	163-176
Bibliografie	177-185

Capitolul I. NOȚIUNEA DE PROTOCOL ȘI ORIGINELE LUI

§ 1.1. Aspecte teoretico-metodologice ale protocolului

În paragraful de față, investigațiile noastre se vor plasa în jurul conceptului de protocol, aspectelor lui doctrinare, coraportului dintre protocol și ceremonial la nivel teoretic și practic, sinonimiei și diferențelor existente între aceste două noțiuni, precum și cauzelor care au determinat apariția protocolului și a schimbărilor pe care le-a înregistrat în plan retrospectiv și actual.

Vom atrage atenția că dimensiunile protocolului în viața politică internă și internațională contemporană n-ar putea fi înțelese integral, fără evaluarea științifică a valorilor lui conceptuale, protocolul constituind una din manifestările de demnitate a națiunilor și o garanție de respect a drepturilor suverane ale tuturor statelor, iar ceremonialul reflectând nu altceva decât tradițiile tratamentului social ale fiecărei țări, obiceiurile sale și concepția propriei *etichete*.

Ceremonialul (din latinul *caeremonialis*) este totalitatea formalităților constituite prin tradiții, uzanțe sau obicei care vin să însoțească orice act public și solemn (politic, religios, academic, cultural etc.) pe baza normelor locale, naționale și internaționale în corespundere cu natura lor.

În dicționarele internaționale *Oxford* și *Webster* ale limbii engleze, *Larousse* al limbii franceze și *Sopena* al limbii spaniole, ceremonialul este definit ca un sistem de reguli și proceduri pentru ceremonii sau ocazii formale¹, un set de reguli formale și ceremonii stipulate de lege, protocol sau obicei pentru respectarea lor în alaiurile religioase, afacerile sociale sau ceremoniile de la curte², o totalitate de reguli care guvernează ceremoniile solemne, civile, militare și religioase, reguli de curtoazie care se folosesc în relațiile dintre state...³, serie de formalități prin care se realizează un act public⁴.

În opinia autorului, ceremonialul poate fi calificat ca o disciplină care, datorită tehnicii de care dispune, determină și creează forme, configurații, compoziții în

¹ A. Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English*, Oxford University Press, 1995.

² *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*, New York, Encyclopedia Britannica, Inc, 1986, vol. I.

³ *Grand Larousse*, Paris, Imprimerie Maury-Malisherres, 1994, tomo I.

⁴ *Enciclopedia Universal Sopena*, Barcelona, Edit. Ramon Sopena S.A., 1995, tomo II.

regulă ceremonială diplomatică sau palatină stabilită prin decret sau obiceiuri (*Sopena*).

În studiile de specialitate *conceptul doctrinar* al protocolului este abordat frecvent și se definește de Raul Valdés Aguilar ca un tratament obișnuit (reguli de curtoazie) pe care îl folosesc între ele statele, șefii de state și agenții diplomatici¹, acesta pledând, totodată, pentru o sinonimie între termenii *protocol* și *ceremonial*. Jean Serres îl interpretează ca pe niște reguli de codificare, care domină ceremonialul, scopul lui fiind de a acorda fiecărui participant prerogativele, privilegiile și imunitățile la care el are dreptul², iar Podesta-Costa și-l imaginează ca pe o serie de precepte menite să ordoneze ceremoniile oficiale, respectând egalitatea juridică a statelor³. Raoul Genet explică esența protocolului prin facilitatea de a rezolva problema precăderilor⁴, adică a ordinii locurilor și consideră că *in sens larg* conceptele de *protocol* și *ceremonial* sunt sinonime.

În viziunea lui Pradier-Fodéré, protocolul constituie un cod al convențiilor publice⁵, tot așa cum pentru Louis Dussault el este un instrument de comunicare⁶. Felio A. Vilarrubias ne redă protocolul prin ordinea reglementată și ierarhizată a celor prezenți la o acțiune publică și transcripția în scris a uzanțelor unei țări în formule reglementate⁷, considerându-l o știință și o artă pusă în serviciul idealului statului și al spiritului unui popor.

Având în vedere diversele idei pe care le au autorii despre aceste concepte, putem afirma că *in sens strict* ele diferă (fiindcă, în accepțiunea lor cea mai largă, sunt considerate sinonime), *ceremonialul* desemnând legătura cu mediul în care se desfășoară relațiile dintre state, regimuri și sisteme politice, instituții și organisme sociale, asigurându-le condițiile convenite, pe când *protocolul* codifică normele care preced ceremonialul, norme care sunt destinate să asigure fiecărui participant prerogativele și imunitățile corespunzătoare conform dreptului său.

¹ Raul Valdés Aguilar, *Terminología usual de las relaciones internacionales, Derecho diplomático y tratados*, México, s.a., p. 19.

² Jeanes Serres, *Manuel pratique de protocol*, Paris, 1992, p. 33.

³ Podesta-Costa, *Derecho internacional público*, Buenos-Aires, 1955, p. 342.

⁴ Raoul Genet, *Traité de Diplomatie et de Droit Diplomatique*, Paris, vol 1, p. 327.

⁵ P. Pradier-Fodéré, *Cours de Droit Diplomatique*, Paris, 1881, p. 514.

⁶ Louis Dussault, *Protocolul. Instrument de comunicare*, București, 1996, p. 34.

⁷ Felio A. Vilarrubias, *Tratado de Protocolo del Estado e Internacional*, Oviedo, 1994, p. 21.

Cu toate că definițiile protocolului menționate anterior reflectă, în plan teoretic și practic, caracterul lui de normă în societate din punct de vedere conceptual, ele nu ajung să constituie un cadru integru, de aceea consider oportun a reda conceptul de protocol în următoarea formulă:

protocolul este o totalitate de norme predestinate să faciliteze relațiile dintre state, instituții politice, organisme civile și autorități, – un instrument de reprezentare a popoarelor în viața politică internă și în cea internațională.

Această definiție nu pretinde la exclusivitate și poate fi modelată, însă la momentul actual, în opinia noastră, ea este cea care înglobează plenar componentele protocolului în calitatea sa de normă de reglementare a relațiilor umane, atât la nivel oficial, cât și la cel neoficial.

Protocolul, având la origini anumite obiceiuri, tradiții și uzanțe seculare, vine să îndeplinească în realitate o serie de funcții specifice domeniului în care sunt folosite, în cazul nostru ele vizează sistemul politic al cărui exponent este statul.

Implementarea protocolului în viața politică a statului, la ceremoniile oficiale, naționale și la alte activități scoate în relief funcții concrete care se menționează pentru prima dată în știința politologică:

1. *Funcția de reprezentare;*
2. *Funcția de comunicare;*
3. *Funcția de armonizare socială;*
4. *Funcția de obligativitate.*

Trecând la evaluarea *funcției de reprezentare* a protocolului, vom nota că ea se manifestă la diverse ceremonii politice. Printre acestea am putea specifica ceremoniile de instaurare în post a conducătorilor de state – eveniment politic care se transformă prin voința celor prezenți într-un act constituțional excelent, iar odată cu reînnoirea puterii președințiale sau celei monarhice, venirea noilor suverani, se recreează în întregime sistemul politic al statelor, ceremonialul transformându-se, la rândul său, în expresia vie a ideologiilor oficiale pe care acestea le comportă.

Protocolul, ca element de reprezentare, este omniprezent în timpul efectuării vizitelor oficiale de către șefii de state, în cadrul audiențelor oficiale acordate

înalților demnitari de stat, internaționali și conducătorilor misiunilor diplomatice, precum și în organizațiile politice internaționale (ONU) și cele regionale (Uniunea Europeană, Consiliul Europei, OSCE, NATO etc), unde este stabilită o anumită ordine de precăderi și fiecare stat-membru își are rezervat locul în conformitate cu normele internaționale în vigoare, apelând la anumite atribute protocolare de reprezentare – drapel, stemă, alte simboluri, care exprimă propria identitate națională și politică și face ca ea să se deosebească de ceilalți membri ai Comunității Internaționale.

În aceeași măsură, funcția de reprezentare a protocolului este imprimată la marile sărbători naționale (Ziua Independenței, Ziua constituirii statelor, diverse aniversări și evenimente semnificative din viața națiunilor etc.) care se desfășoară în baza unor ritualuri politice cu participarea nemijlocită a oamenilor și reflectă nu alceva decât splendoarea, noblețea și unitatea națiunilor într-un moment sau altul al existenței lor, cât și la festivități și omagieri mai puțin semnificative.

Efectul protocolului, la aceste ceremonii, este mare datorită răsfrângerii normelor sale asupra ordinii ierarhice a participanților, amplasării simbolurilor și aplicării obiceiurilor și tradițiilor naționale, contribuindu-se prin aceasta la crearea unei imagini plastice a puterii politice și a măreției ei.

O altă funcție care relevă semnificația protocolului în societate este *funcția de comunicare*. După cum afirmă Louis Dussault, în secolul nostru „comunicarea dintre națiuni, popoare și indivizi este, în egală măsură, o dorință și o necesitate universală”¹, apreciere la care ne atașăm și noi.

Având în vedere că comunicarea se realizează într-un anumit mediu, protocolul se afirmă, în acest sens, ca purtător de mesaje și element de recepție a informației și a materializării ei.

Vom afirma că în mediile actuale existente orice putere politică cu caracter democratic exercitată de unele persoane în numele tuturor face din protocol un instrument de comunicare pus în serviciul relațiilor dintre liderii politici și mase, guvernanți și guvernați, el îndrumă și dă siguranță în ce privește rolul fiecăruia pe

¹ Louis Dussault, *op. cit.*, p. 33.

scena vieții colective, întărește respectul necesar funcționării instituțiilor și asigurării viabilității lor.

Statul, prin mesajul purtat de protocol, vine să ofere o delimitare ierarhică a instituțiilor sale politice și nonpolitice, să fundamenteze spiritul de apartenență a cetățenilor săi la o anumită categorie socială în stat, iar în plan internațional, să comunice cu celelalte state atât unul la unul, cât și în limitele organizațiilor internaționale, regionale și subregionale.

Una din funcțiile majore ale protocolului cu tangențe în viața politică este cea de *armonizare socială* care formează o atmosferă de respect între guvernanți și guvernați în baza normelor existente, evitând stările de conflict și asigurând armonia în societate. Armonia socială se obține grație implementării normelor de protocol prin ordinea pe care o imprimă acestea activităților oficiale, îndepărtând pericolul dezordinii, îndeosebi dacă se ia în considerație faptul participării la aceste activități a mai multor reprezentanți proveniți din medii, culturi și țări diferite.

Deci, buna desfășurare a ceremoniilor publice (politice, culturale, religioase) trebuie privită prin prisma ordinii și „din moment ce protocolul are drept obiect ordinea, e de dorit de a se evita tulburarea obiceiurilor legitime care sunt garantate printr-un larg consens”¹.

Este important să specificăm în acest cadru că ordinea exemplară în sistemul politic actual al Japoniei și în întreaga societate niponă este asigurată prin intermediul unui protocol bazat pe confucianism, conform căruia există un loc anume pentru fiecare om, iar pentru fiecare loc, un comportament anumit.

Luând în considerație că o egalitate a valorilor în societate este imposibil de realizat din cauza diferențelor de nivel în societatea omenească, meritul personal trebuie să fie regula care determină rangul exterior pentru asigurarea ordinii în societate².

Așadar, factor de armonie, protocolul va ține într-adevăr seama de factorii umani specifici nu numai la festivitățile de amploare, ci și la cele mai restrânse, la

¹ Jean Serres, *op. cit.*, p. 35.

² A se vedea: Yi King, *Cartea Transformărilor*, București, 1994, p. 69.

activitățile politice, unde va respecta cu strictețe echilibrele adesea delicate și specifice unui anumit mediu.

Cu referire la ultima funcție a protocolului – *funcția de obligativitate*, am putea afirma că ea este tot atât de importantă, ca și celelalte menționate anterior, întrucât neaplicarea normelor de protocol în circumstanțe concrete se poate solda cu consecințe negative capabile să afecteze atât la macronivel (*state, instituții politice, organisme internaționale*), cât și la micronivel (*diverse instituții civile, religioase, academice etc.*) ansamblul colectivității și imaginii ei, calitatea ceremoniilor programate, obiectivele pe care și le propune protocolul în general.

De aceea, organizarea, respectarea ordinii de precăderi și buna desfășurare a tuturor tipurilor de activități (*oficiale, neoficiale, private*) poate fi asigurată din timp prin îndeplinirea riguroasă a postulatelor protocolare – condiție fără de care orice act politic, ceremonie, manifestare culturală sau de alt gen sunt sortite eșecului.

Aceste calități ale protocolului nu s-au conturat deodată, de aceea este necesar să urmărim originea, demararea și evoluția protocolului și a ceremonialului în diverse etape de dezvoltare sociopolitică a umanității și să fixăm schimbările care au intervenit în semnificațiile lor conceptuale și impactul pe care l-au avut aceste valori asupra primelor comunități umane staționare, și ulterior, și asupra sistemelor politice care s-au constituit de-a lungul perioadelor istorice.

Protocolul datează din vremuri imemorabile, iar embrionul lui s-a dezvoltat atunci când concepția despre lume era magică, luând naștere odată cu ființa umană, crește și se perfecționează concomitent și ca o consecință a acestei dezvoltări¹. În opinia noastră, protocolul apare, mai întâi, în cadrul tribului ca un produs al relațiilor de comunicare între membrii lui care stabilesc o anumită ierarhie, ordine și subordine, ca mai apoi acesta să se exteriorizeze în urma depășirii relațiilor violente și stabilirii relațiilor pașnice între diverse centre de putere (*clanuri, ginți,*

¹ José Antonio de Urbina y de Quintana, *El Protocolo europeo, el protocolo mundial y los distintos protocolos extranjeros*, Madrid, 1977, p. 9.

triburi) care ocupau același spațiu (*colină, șes, munte* etc.) și au simțit necesitatea de a intra în contact unul cu altul.

Am putea admite că anume în aceste circumstanțe au apărut primele norme cu caracter protocolar – antecedentele cele mai vechi, care tindeau să reglementeze comportamentul centrelor de putere, comportament care nu se referea la normele protocolului intern deja existente, ci la contactul global al tribului cu un alt trib sau cu diverse triburi.

Autorul consideră că perioada de implementare a normelor de protocol nu poate fi definită cu exactitate, însă, probabil, a început în epocile preistorice odată cu structurarea comunităților umane și a continuat după depășirea izolării reciproce, când centrele de putere atingând un anumit grad de civilizare decid că este mai important să auzi mesajul decât să-l mănânci pe mesager¹, trecând de la etapa confruntărilor sistematice la etapa de stabilire între ele a unor relații nonviolente bazate pe negocieri.

Pe măsura scurgerii timpului și odată cu apariția statelor cu diverse regimuri politice, prezența protocolului se conturează mai clar când, relațiile interstatale devin mai formale, concretizându-se în acorduri politice și de cooperare, ale căror urme le găsim în mileniul trei î.Chr. (acordul între orașele Lagash și Umma) și în mileniul doi î.Chr. (Tratatul de Pace între Ramses al II-lea al Egiptului și Hattusill al III-lea, regele hitiților).

Încheierea acordurilor în această perioadă timpurie constituie, în viziunea autorului, o mărturie reală a apariției primelor norme de comportament civilizată în procesul de inițiere a relațiilor de cooperare politică între societățile antice.

Protocolul antic devine structurat și atinge culmile perfecțiunii în Egiptul faraonic, imperiile Asirian, Babilonian, Persan – adevăruri confirmate de mărturiile lășate de aceste mari culturi ale *Antichității* care, în expansiunea lor, „au exportat împreună cu cultura și organizarea sa politică și socială propriul protocol și ceremonial în țările dominate de ele sau care au căzut sub influența lor”².

¹ Mary Jane Mc Caffree and Pauline Innis, *Protocol. The Complete Handbook of Diplomatic, Official and Social Usage*, Washington, 1995, p. 73.

² José Antonio de Urbina y de la Quintana, *op.cit.*, p.73.

Protocolul ajunge să se extindă ulterior din Orient până în Imperiul Roman, unde capătă o conotație pur religioasă care se răsfrânge nemijlocit asupra semnării acordurilor așa cum, de exemplu, era ceremonialul heraldicilor sfinți din Roma.

În *Evul Mediu* și până la *Renaștere* (secolele IV-XV), protocolul continuă să rămână notoriu în țările Orientului, pe când în Europa, protocolul era simplu, rudimentar și puțin structurat ca o consecință a izolării statelor și a contactelor rare între ele.

Însă odată cu intensificarea contactelor între țările europene în secolele XV-XVI, contacte care ajung să se instituționalizeze datorită noilor idei și îmbunătățirii comunicărilor, demarează procesul de apropiere și omologare a protocolului care face ca ceremonialul politic din următoarele secole să devină splendid.

Secolele XVII-XVIII sunt dominate de absolutismul monarhic – mărturie elocventă, în acest sens, constituind Franța și Spania, când obiectivul normelor de protocol consta în a remarca importanța și prestigiul monarhului care negocia direct prin intermediul reprezentanților săi.

În epoca dată, se considera că a obține prioritate în unul din aceste aspecte formale însemna să recunoști statul și suveranul favorit și să posezi o calitate superioară asupra celorlalți care negociau cu el, de aceea ea va fi epoca marilor confruntări ocazionate de aplicarea protocolului la nivel internațional, precum și perioada de torpilare a majorității negocierilor din cauza discuțiilor dezagreabile care se încingeau în jurul chestiunilor de protocol și precăderi.

Vom remarca că, în tot acest răstimp ce se extinde până la începutul secolului XIX, prestigiul politic al unui stat se corela cu posibilitatea acestuia de a putea impune celorlalți anumite adresări formale care rezultând din criteriul epocii, evidențiau calitatea deosebită a suveranului și, ca atare, normele de protocol și ceremonialul vor fi folosite ca mijloace de a recunoaște prestigiul statelor ce rivalizau între ele și tindeau spre superioritate.

Perioada respectivă este marcată de unificarea și omologarea crescândă a protocolului, încât putem afirma că pe la mijlocul secolului XX avem un protocol

europăen structurat care constituie baza protocolului internațional folosit actualmente în mai toate țările lumii.

În ultimul secol al mileniului doi, protocolul se perfecționează continuu, viața oficială se desfășoară după norme de protocol recunoscute la nivel internațional; frecvența și importanța contactelor politice și a întrevederilor oficiale ale conducătorilor de state crește, devenind semnificativă, în acest sens, stabilirea orientărilor formale prin intermediul cărora se asigură realizarea acestor contacte. Asemenea perfecționare continuă și la începutul mileniului trei, misiunea protocolului contemporan bazat pe criterii obiective de egalitate a statelor constând în necesitatea de a crea și în continuare medii armonioase de dialog și a reglementa aspectele formale ale întrevederilor la nivel înalt ale șefilor de state, a negocierilor dintre țări purtate pentru realizarea obiectivelor politice propuse, precum și a evita apariția problemelor de ordin protocolar atât de frecvente în perioadele istorice precedente.

Așadar, putem constata că aportul potocolului în istoria politică a lumii este imens, deoarece a contribuit esențial la reducerea stărilor de conflict între puteri, iar pe măsura lărgirii normelor de reglementare și acceptării caracterului lui de generalitate, acesta s-a transformat într-un element moderator chemat să evite fricțiunile și divergențele apărute între state.

Mențiunile care pot fi făcute, în plan retrospectiv și actual, pe marginea protocolului – instrument de reprezentare în viața politică sunt următoarele:

- Protocolul s-a manifestat și se manifestă și în prezent prin bogăția și varietatea sa dispunând de norme, criterii și soluții pentru toate circumstanțele.
- Realismul său i-a permis să se adapteze la schimbările din societate și să devină mai eficient, rămânând și în continuare în serviciul nemijlocit al instituțiilor politice și civile, societății în general.
- Omologarea cumpătată și treptată a protocolului s-a realizat în baza acceptării tradițiilor și uzanțelor existente în diverse țări și reducerii diversității lor – măsuri care au dus în final la uniformizarea lui.

7/1980

Biblioteca
Științifică Centrală
a A.S. a Moldovei